

Ympäristöopas – tavoitteena monimuotoiset monikäyttömetsät

Metsähallitus käyttää, hoitaa ja hallinnoi valtion omaisuutta kestävästi

Metsähallitus käyttää, hoitaa ja suojelee valtion maa- ja vesialueita ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävällä tavalla ja sovittaa yhteen erilaisia omistajan, sidosryhmien ja asiakkaiden odotuksia. Metsähallituksen yhtenä strategisena tavoitteena on pysäyttää luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen valtion mailla. Metsien suojelu on yksi tapa turvata luonnon monimuotoisuutta mutta avainasemassa on talouskäytössä olevien monikäyttömetsien kestävä käsittely ja luonnonhoitotoimet.

Metsähallitus, Vantaa 2024

Sisällys

- 2 Metsähallitus käyttää, hoitaa ja hallinnoi valtion omaisuutta kestävästi**
- 4 Ympäristöopas ohjaa monikäyttömetsien kestäväää käyttöä**
- 6 Valtion monikäyttömetsissä sovitetaan yhteen eri metsänkäyttömuotoja**
 - 8 Maisema ja virkistys
 - 9 Luonnontuotteet
 - 10 Porotalous
 - 11 Riista
 - 11 Metso – Sateenvarjolaji
- 12 Monimuotoisuuden turvaaminen monikäyttömetsissä**
- 14 Monikäyttömetsien luontokohteet**
 - 16 Eriytynen luontokohdetyyppi – Lajikeskittymä
 - 17 Pienialaiset säästökohteet
- 18 Elinympäristöjen aktiivinen hoito**
- 21 Metsätalouden vesiensuojelu**
- 22 Loppusanat**

Ympäristöopas ohjaa monikäyttömetsien kestäväää käyttöä

Valtion monikäyttömetsien kestävä hoito ja käyttö perustuu Metsätalous Oy:n ympäristöoppaaseen, jossa ohjeistetaan, miten ympäristöasiat huomioidaan erilaisissa käytännön töissä puunkorjuusta tienrakennukseen. Ympäristöopas on jaettu kahteen osaan, joista ensimmäinen sisältää laajasti taustoittavaa perustietoa, ja toinen osa toimii itsenäisenä työohjeena käytännön metsätaloustoimenpiteissä. Ympäristöopas muodostaa yhdessä Metsätalous Oy:n metsänhoito-ohjeen kanssa kattavan ohjeistuksen valtion monikäyttömetsien hoitoon ja käyttöön. Opas on tarkoitettu ensisijaisesti Metsätalous Oy:n henkilöstön sekä urakoitsijoiden käyttöön, mutta se on kaikkien luettavissa [Metsähallituksen verkkosivuilla](#).

Metsähallituksen hallinnoimien maa-alueiden pinta-ala on lähes 9,2 miljoonaa hehtaaria. Hieman yli puolet tästä (4,9 milj. ha) on tytäryhtiö Metsätalous Oy:n käytössä olevia monikäyttömetsiä, joista noin 3,5 miljoonalla hehtaarilla harjoitetaan metsätaloutta. Metsätalous Oy hoitaa myös Luonnonvarakeskuksen, Puolustusvoimien, Rajavartiolaitoksen ja oppilaitosten käytössä olevia alueita. Näiden alueiden ensisijainen käyttömuoto on muu kuin metsätalous ja siksi ympäristöoppaan ohjeistukset eivät koske niitä kaikilta osin.

KUVA: LAURA KAMMONEN

Valtion monikäyttö- metsissä sovitetaan yhteen eri metsän- käyttömuotoja

Metsien monikäyttö tarkoittaa sitä, että puuntuotannon ohella metsissä muun muassa retkeillään, metsätetään, poimitaan marjoja ja harjoitetaan elinkeinotoimintaa esimerkiksi poronhoidon ja matkailupalvelujen parissa. Myös metsien biologisen monimuotoisuuden ja muiden luontoarvojen turvaaminen on monikäyttöä. Metsien käytön suunnittelussa ja metsänhoidossa huomioidaan näiden eri käyttömuotojen tarpeet.

KUVA: AKU AHLHOLM

Muun muassa maanmuokkaus vaikuttaa lähi- ja kaukomaisemaan sekä maaston kulkukelpoisuuteen ja monikäyttöedellytyksiin. Laajasti kivennäismaata paljastava maanmuokkaus myös lisää vesakoitumista ja taimikonhoidon tarvetta sekä vähentää varvustoa vaikuttaen mm. mustikan satoon. On tärkeää, että kullekin uudistusalalle valitaan mahdollisimman vähän maan pintakerroksia muuttava ja varvustoa säästävä, mutta kuitenkin metsänuudistamisen kannalta riittävän tehokas menetelmä.

KUVA: MIKKO MÄNTY

Maisema ja virkistys

Metsien maisemallinen merkitys vaihtelee niiden virkistyskäytön määrän, käytön luonteen ja maisema-arvojen erottuvuuden mukaan. Erityyppisten alueiden metsänkäsittelyperiaatteet määritellään tapauskohtaisesti. Matkailun painopistealueilla otetaan maisema- ja virkistysarvot huomioon metsätalouden toiminnassa varsin laajoilla alueilla, koska kävijämäärät ovat suuria ja alueilla voi olla hyvin erityyppistä virkistys- ja matkailuyritystoimintaa.

Metsämaisemaan sisältyvät arvokkaat maisemakohteet ja -piirteet tunnistetaan ja otetaan huomioon metsänkäsittelyssä. Maisemanhoidon kannalta arvokkaita kohteita ovat esimerkiksi ranta-, harju- ja kalliometsät, erilaiset reuna-alueet, kuten soiden vaihettumisvyöhykkeet sekä teiden ja reittien varret ja virkistysrakenteiden ympäristöt. Arvokkaita yksittäisiä rakennepiirteitä ovat mm. yksittäiset järeät puut, kelot, kivenjätkäleet ja erilaiset kulttuuriperintökohteet.

Retkeilyalueilla sekä suurilla virkistysmetsillä ja maisemametsäkokonaisuuksilla on merkitystä myös metsän peitteellisyyden ja maiseman kytkeytyneisyyden kannalta. Metsien uudistaminen tehdään niin, että kohteiden maisemalliset ja virkistyskäyttötavoitteet toteutuvat. KUVA: MATTI MELA

Luonnontuotteet

Monikäyttömetsissä marjastus ja sienestys ovat jokaisenoikeuksia. Puissa kasvavien marjojen ja kääpien kerääminenkin on sallittua, mutta sen on tapahduttava puuta vahingoittamatta. Pakurikäävän kerääminen sen sijaan vaatii maanomistajan luvan. Jokaisenoikeuden mukaan sallittua on myös rauhoittamattomien kukkien sekä maahan pudonneiden oksien, käpyjen ja terhojen kerääminen.

Muita kuin jokaisenoikeudella sallittuja keruutuotteita kuten pakuria, pihkaa, sammalia ja kuusenkerkkiä voi kerätä Metsähallituksen metsätalouskäytössä olevista monikäyttömetsistä hankkimalla henkilökohtaisen luonnontuoteluvan. Luonnontuotelupia myydään [Eräluvut.fi-verkkokaupassa](https://eraluvat.fi).

Puolukka tuottaa marjaa kuivilla ja kuivahkoilla kankailla. Yleensä puolukan varvusto vahvistuu ja marjasato kasvaa uudistushakkuun jälkeen. KUVU: PIA-MARIA THOMSSON

Porotalous

Poronhoito on Pohjois-Suomessa perinteinen, poronhoitolain suojaama elinkeino. Porot saavat vapaasti laiduntaa poronhoitoalueella, johon kuuluu Lapin maakunnan lisäksi osia Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakunnista. Saamelaisten kotiseutualueen valtion maat kuuluvat poronhoitolaissa määriteltyyn, erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettuun alueeseen. Poronhoitolaki velvoittaa neuvottelemaan paliskunnan edustajien kanssa aina, kun valtion mailla suunnitellaan poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti vaikuttavia toimenpiteitä. Metsähallitusta koskevassa lainsäädännössä on määritelty, että saamelaisten kotiseutualueella luonnonvarojen hoito, käyttö ja suojelu sovitetaan yhteen niin, että luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin edellytykset turvataan.

Metsätalouden, poronhoidon ja muun maankäytön yhteensovittamiseksi Metsähallitus ja Paliskuntain yhdistys ovat neuvotelleet laajan sopimuksen, joka määrittelee yhteistyötavat ja poronhoidon huomioonottamiseksi tarvittavat erityistoimet ja rajoitteet valtion mailla.

Poronhoidon edellytykset otetaan huomioon metsätalouden eri toimenpiteissä. Mikäli metsätaloustoimenpiteiden suorittaminen edellyttää muutoksia esimerkiksi poroaitojen rakenteisiin tai sijoittuu poronhoidon aita-alueille, tehdään tarvittaessa maastokatselmus ennen töiden aloittamista. KUVA: JUHA HÄNNINEN

Porotalouden kannalta merkittäviä alueita, joissa metsänkäsittelymenetelmien merkitys korostuu ovat:

1. talvilaitumet, joita ovat erityisesti jäkälänkaivuaalueet ohuen lumen aikana sekä luppolaitumet silloin, kun kaivaminen on vaikeaa
2. vasomisalueet, joita ovat aikaisin keväällä sulavat rauhalliset tunturi-, harju- ja vaararinteet
3. porojen kuljetusreitit laidunalueiden välillä sekä erotusaitoihin
4. poroaitojen ja erotuspaikkojen ympäristöt.

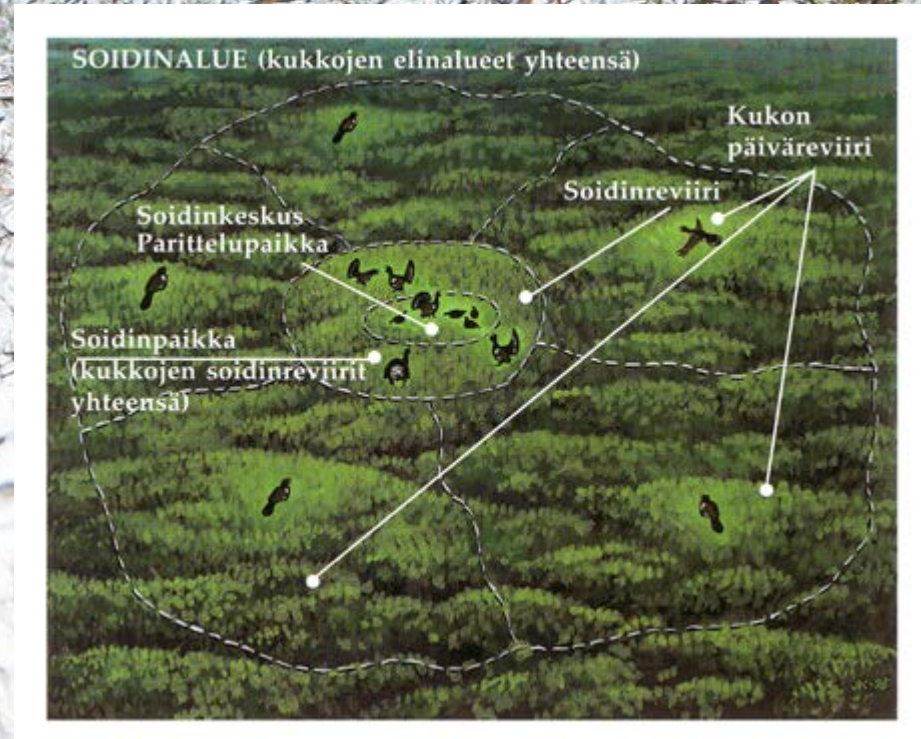
Riista

Valtion monikäyttömetsät ovat tärkeitä metsästysalueita sekä paikallisille asukkaille että lupametsästäjille. Riistan elinympäristöjen hoidossa sovitetaan yhteen metsätalouden ja riistatalouden tarpeita. Tavoitteena on turvata riistaeläinten elinolot ja säilyttää riistakannat elinvoimaisina. Monikäyttömetsiä ylläpidetään ja kehitetään metsänhoidon keinoin myös riistan elinympäristöinä. Esimerkkinä tästä ovat suoja-aiheiköt, joita jätetään metsän eri käsittelyvaiheissa. Riistan elinympäristöjen hoito on pitkäjänteistä työtä, jonka vaikutukset ulottuvat kymmenien vuosien päähän.

Metso – Sateenvarjolaji

Metso kuuluu monikäyttömetsien luonnonhoidon erityisen tärkeisiin lajeihin. Tästä syystä metson soidinalueiden hoidolla on Metsähallituksessa erityisasema riistan elinympäristöjen hoidossa. Tavoitteena on, että metsätalouden ympäristönhoidon ja riistatalouden hoidon avulla metsokannat säilyvät valtion metsäalueilla elinvoimaisina ja metsästyskelpoisina. Metsokannan elinvoimaisuus kuvastaa metsän hyvää ekologista tilaa, minkä vuoksi metsoa voi kutsua sateenvarjolajiksi.

Paikkatietojärjestelmän metso-analyysityökalun avulla voidaan muun muassa varmistaa metsäyhteyksien säilyminen soidinpaikan ympäröiviin metsiin. KUVA: JARI KOSTET

Monimuotoisuuden turvaaminen monikäyttömetsissä

Valtion monikäyttömetsissä monimuotoisuuden turvaaminen perustuu huolelliseen maankäytön suunnitteluun ja jatkuvasti täydentyvään tietoon esimerkiksi lajiesiintymistä. Tärkeitä työkaluja tässä ovat määrävälein toistettavat luonnonvarasuunnittelu ja alue-ekologinen suunnittelu, joissa monimuotoisuuden säilyttämiseen tähtäävät ekologiset tavoitteet ja metsien eri käyttömuotojen tarpeet sovitetaan yhteen.

Alue-ekologisessa suunnittelussa laajan metsäalueen luontoa tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena, johon kuuluvat sekä luonnonsuojelualueet että valtion monikäyttömetsät ekologisine verkostoineen. Ekologisella verkostolla tarkoitetaan metsänkäsittelytoimien ulkopuolelle jätettävien tai varovaisesti käsiteltävien kohteiden verkostoa, jotka ylläpitävät alueelle ominaisia arvokkaita elinympäristöjä ja niiden lajistoa. Myös monikäyttömetsien vaihettumisvyöhykkeet, vesistöjen suojavyöhykkeet, säästöpuut, pienialaiset säästökohteet kuten suojatiheiköt ja jopa hakkuutähteet sekä kannot, luovat elinympäristöjä monille eri lajeille.

Jopa yksittäiset kannot luovat metsään tärkeitä pienelinympäristöjä lahopuusta riippuvaisille eliöille. KUVA: PIA-MARIA THOMSEN

A close-up photograph of a small squirrel with grey and white fur clinging to a tree trunk. The squirrel is looking towards the camera with large, dark eyes. The background is a soft, out-of-focus green, suggesting a forest setting.

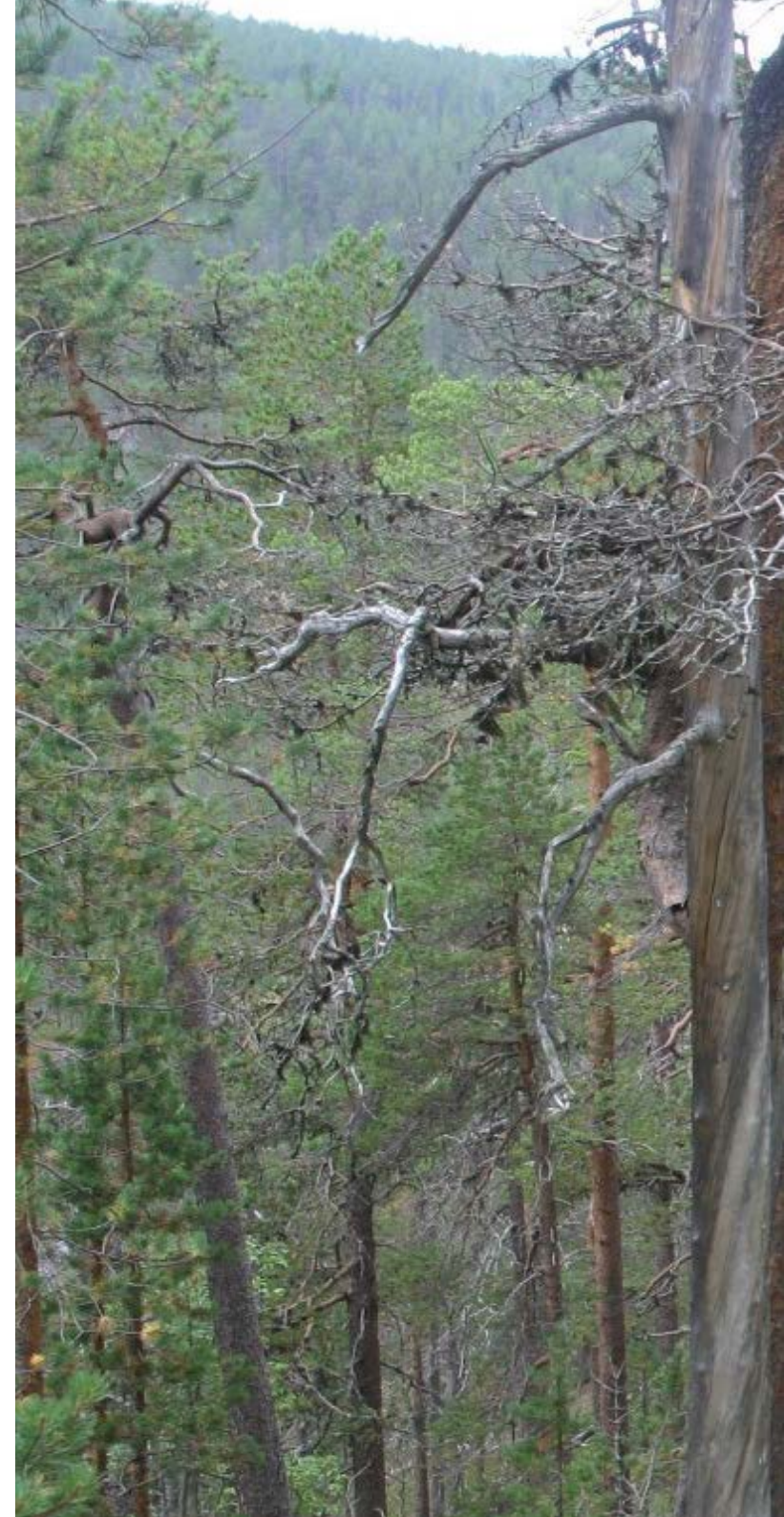
Liito-orava on niin kutsuttu EU:n direktiivilaji, joka tulee huomioida metsätaloustoiminnassa. Liito-orava tarvitsee säilyäkseen riittävästi sopivia elinympäristöjä, joiden välillä se voi liikkua metsäyhteyksiä pitkin. Liito-oravan elinmahdollisuuksia ylläpidetään suunnittelun eri tasoilla. Metsikkökuviotasolla säilytetään kriittiset vaatimukset, kuten lisääntymiselle, suojautumiselle ja ravinnonhankinnalle oleelliset kohteet.

KUVA: TEEMU HEINONEN/VASTAVALO.NE

Monikäyttömetsien luontokohteet

Monikäyttömetsien luontokohteet määritellään joko alue-ekologisessa tarkastelussa, muussa inventoinnissa tai toimenpidesuunnittelun yhteydessä. Osa monikäyttömetsien luontokohteista on joko metsä- tai luonnonsuojelulaissa määriteltyjä arvokkaita elinympäristöjä. Uudet luontokohteet pyritään tunnistamaan ja merkitsemään paikkatietojärjestelmään toimenpidesuunnittelun yhteydessä. Luontokohteet tallennetaan paikkatietojärjestelmään alue- tai pistekohteina. Luontokohteen tai ekologisen yhteyden rajauksen muutos suunnitellaan tarvittaessa yhdessä Metsähallituksen Luontopalvelujen kanssa. Suunnittelun ja toteutuksen yhteydessä jätetään myös pienialaisia säästökohteita kuten esim. säästöpuuryhmiä ja suojatiheikköjä, jotka eivät ole varsinaisia luontokohteita.

Harjujen jyrkät varjoympäristöt ovat yksi Metsätalouden luontokohdetyyppi ja ne jätetään käsittelemättä. KUVA: LAURI KARVONEN

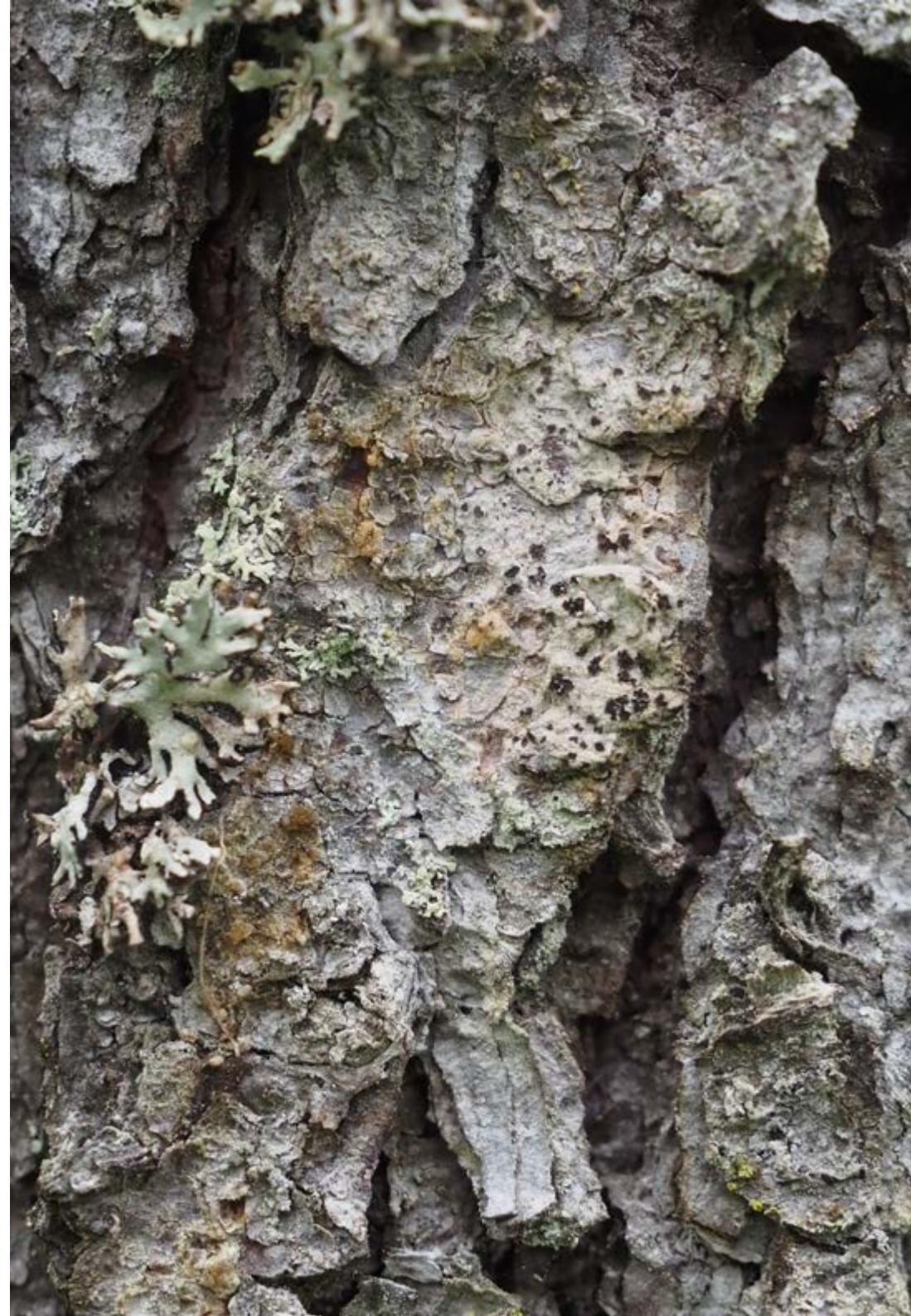

Millään luontokohteilla ei harjoiteta metsätaloutta, mutta puuston käsittely luonnonhoidollisista syistä on mahdollista. Myrsky- tai muun metsätuhon sattuessa on tarkistettava, aiheutuuko juuri kuolleen puun määrästä metsätuholain mukaista riskiä.

Erityinen luontokohdetyyppi – Lajikeskittymä

Metsälajien uhanalaisuudesta Suomessa saadaan jatkuvasti uutta tietoa ja lajistonsuojelua painotetaan metsätaloudessa entistä enemmän. Joidenkin lajiryhmien tilanne vaatii edelleen erityistä huomiota ja lisätoimenpiteitä, jotta metsäluonnon uhanalaistumiskehitys saataisiin käännettyä myönteiseen suuntaan. Lajiesiintymiä ja niiden huomioon ottamista käsittelevä osio ympäristöoppaassa on kokonaan uudistettu vuonna 2023. Käytössä onkin entistä selkeämmät ja ajantasaisemmat ohjeet lajiesiintymien huomioon ottamisesta metsänkäsittelyssä. Keinovalikoimaan on myös lisätty uusi luontokohdekriteeri, jonka perusteella merkittäviä lajikeskittymiä voidaan tunnistaa yhdenmukaisilla vaatimuksilla ja rajata metsänkäsittelyn ulkopuolelle.

Kissantassujäkälä (kuvan keskiosassa erottuvat tummat karvaiset kotelomaljat) on vaarantunut varjoisten ja kosteiden metsien laji, joka kasvaa pääasiassa suurten kuusten tyvirungolla. KUVA: TUOMAS KALLIO

Pienialaiset säästökohteet

Kaikissa metsänkäsittelyvaiheissa jätetään eläviä säästöpuita. Ensisijaisesti jätetään monimuotoisuuden kannalta arvokkaita eläviä puita; muun muassa valtapuustoa selvästi järeämmät yksilöt, puiden erikoismuodot tai tietyt lehtipuut kuten esimerkiksi raita ja haapa. Säästöpuut keskitetään mahdollisuuksien mukaan suuriin, mieluiten useammasta puulajista ja eri latvuskerroksista muodostuviin ryhmiin ja ne jätetään alalle pysyvästi.

Tekopökkelöt ovat muutaman metrin korkeudesta elävänä katkaistuja puita ja niitä tehdään aina puunkorjuun yhteydessä kahdesta viiteen kappaletta per hehtaari. Pökkelöt tehdään mahdollisimman järeästä puusta ja niitä voidaan jättää joko yksitellen tai säästöpuuryhmiin.

Raivaussahatöissä ja hakkuissa jätetään vähintään kolme 10–100 m² kokoista suojatiheikköä hehtaarille, ellei niitä ole aiemmissa käsittelyissä jätetty. Lisäksi säästöpuuryhmien alukset jätetään raivaamatta, jolloin nekin toimivat suojana eläimille.

Erityisesti koivupökkelöt ovat hömötiaiselle elintärkeitä pesäpaikkoja. KUVA: PIA-MARIA THOMSSÉN

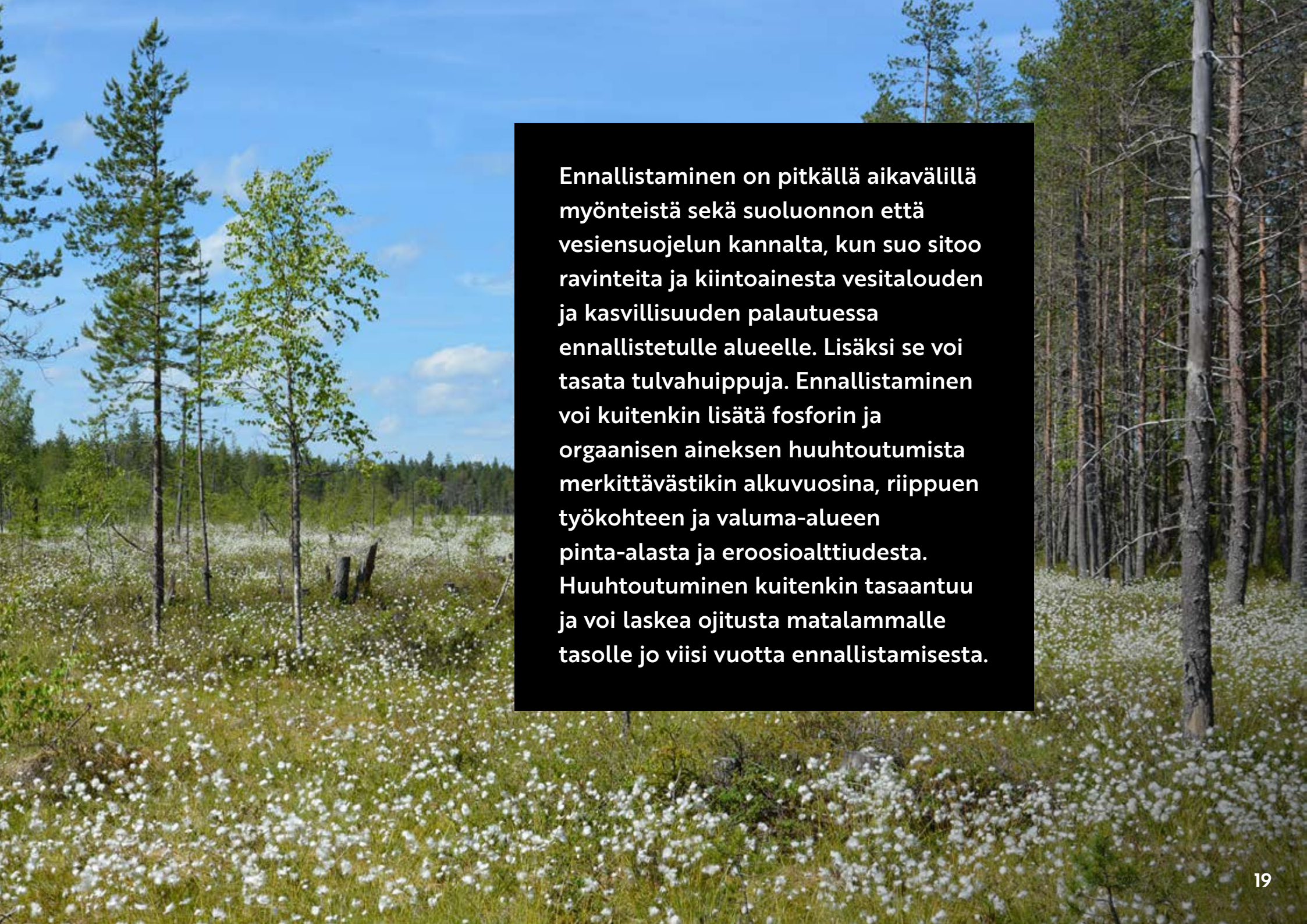
Kuollutta puuta ei korjata ja maapuiden yliajoa vältetään tai ne siirretään syrjään koneen tieltä.

Elinympäristöjen aktiivinen hoito

Aktiivisen hoidon päätavoitteina ovat muut kuin puuntuotannolliset syyt, esimerkiksi monimuotoisuuden tai uhanalaisten lajien elinympäristöjen turvaaminen.

Ennallistettavaksi sopivia suokohteita löytyy esimerkiksi suojelualueiden soiden tai suoluontokohteen välittömästä läheisyydestä tai suoalueilta, joilla esiintyy uhanalaisia suoluontotyyppejä. KUVA: KEIJO KALLUNKI

Ennallistaminen on pitkällä aikavälillä myönteistä sekä suoluonnon että vesiensuojelun kannalta, kun suo sitoo ravinteita ja kiintoainesta vesitalouden ja kasvillisuuden palautuessa ennallistetulle alueelle. Lisäksi se voi tasata tulvahuippuja. Ennallistaminen voi kuitenkin lisätä fosforin ja orgaanisen aineksen huuhtoutumista merkittävästikin alkuvuosina, riippuen työkohteen ja valuma-alueen pinta-alasta ja eroosioalttiudesta. Huuhtoutuminen kuitenkin tasaantuu ja voi laskea ojitusta matalammalle tasolle jo viisi vuotta ennallistamisesta.

Soiden ennallistamisessa on tavoitteena edistää suoluonto-arvojen säilymistä ja palautumista muuttamalla suon vesitalous ja puuston rakenne mahdollisimman lähelle luontaista tilaa.

Monikäyttömetsien tulenkäyttömuodot ovat **luonnonhoidolliset kulotukset** ja **säästöpuuryhmien poltto**, joilla tuotetaan palanutta puuta sitä tarvitseville eliölajeille.

Harjujen **paahdeympäristöjen hoidon** tavoitteena on lisätä kohteiden valoisuutta ja paahteisuutta puustoa ja aluskasvillisuutta poistamalla sekä paljastamalla kivennäismaalaikkuja.

Puruoman kunnostusta tehdään alueittaisten vesienhoitosuunnitelmien asettamien tavoitteiden mukaan erillisrahoitteisina yhteistyöhankkeina.

Virtavesien esteettömyys kaikille vesieliöille kuuluu vesienhoidon vaatimukseen. **Vaellusesteiden poistokohteita** priorisoidaan yhteistyössä Metsähallituksen Eräpalvelujen kanssa.

Lehtojen hoidossa suositaan jaloja lehtipuita, jos niitä on sekä pyritään säilyttämään puuston ja kasvillisuuden kerroksellisuus. Ensisijainen hoitotoimenpide on kuusen osittainen poistaminen ja havupuiden hakkuutähteet pyritään viemään lehdosta pois.

Kulotuksilla ja säästöpuuryhmien poltoilla tuotetaan palanutta puuta sitä tarvitseville eliölajeille. KUVA: OLLI SALO

Metsätalouden vesiensuojelu

Metsätaloustoimenpiteiden seurauksena vesistöön voi huuhtoutua sekä ravinteita että kiintoainesta. Huolellisella suunnittelulla voidaan kuitenkin ratkaisevasti vähentää kunnostusajatuksista sekä maanmuokkauksista aiheutuvia vesistöhaittoja. Valuma-alue suunnittelu kohdistuu vähintään yhden vesimuodostuman (vesistön tai sen osan) valuma-alueeseen kerrallaan. Vesien selkeytyskeinoja ovat hyvin toimivat, riittävän laajat pintavalutusalueet ja riittävän leveät vesistöjen suojavyöhykkeet sekä eri selkeytyskeinojen, kuten uppopuupuhdistamojen, yhdistetty käyttö pienissäkin valumavesien purkupaikoissa.

Vaihtelevan levyisillä vesistöjen suojavyöhykkeillä voidaan huomioida maaston muodot ja esimerkiksi eroosioherkät kohdat. Leveämpi suojavyöhyke on paikallaan, kun ravinteiden huuhtoutumisriski on suuri johtuen esimerkiksi maaston kaltevuudesta vesistöön päin. KUVA: ARI RAUTIO

Loppusanat

Ympäristöopasta on julkaistu vuodesta 1993 lähtien. Nopeasti muuttuvasta toimintaympäristöstä johtuen tehtiin vuonna 2022 päätös ympäristöoppaan päivittämisestä vuosittain, jotta se palvelisi käyttäjiä mahdollisimman tehokkaasti ja tukisi myös Metsähallituksen strategiaa ja siitä johdettuja toimintalinjauksia. Opas julkaistaan vain sähköisenä, mikä mahdollistaa sen kytkemisen sekä Metsähallituksen digitaaliseen oppimisympäristöön että mahdollisiin lisätietolähteisiin. Sähköinen julkaisualusta helpottaa ohjeiden vuosittaista päivittämistä ja varmistaa osaltaan uusimman tiedon käyttämisen metsätalouden toimenpidesuunnittelun apuna.

Metsähallitus Metsätalous Oy:n ympäristöopas on vapaasti luettavissa ja ladattavissa [Metsähallituksen verkkosivuilla](#).

Raidankeuhkojäkäle (*Lobaria Pulmonaria*).

KUVA: PIA-MARIA THOMSEN

